

Wadahadalada asaasiga ah ee Dowlad Goboleedka Hirshabelle

Talooyin Federaalka ku saabsan oo aay dadka deegaanka qeyb ku leeyihiin

Janel B. Galvanek

Warbixinta Mashruuca

June 2017

Nuxurka warbixinta

Warbixintaan iyo talooyinka la socdo waxa asal u ah mashruuc aay Berghof Foundation 2015-2016ki ka fulisay Dowlad Goboleedka Hirshabelle. Kaasoo lagu magacaabay “Dhismaha Federaalka ayadoo loo maraayo wadahadalka Dawladaha Hoose”. Hal qeyb oo mashruucaasi ka mid ah waxuu ahaa fulinta shirar lix ah oo kala duwan kuwaasoo muddo lix casho ah socday oo aay ku dhawaad 60 qof ka qeybqaateen. Tani waa warbixin soo koobeyso arimihii ugu muhiimsanaa ee lagu falanqeyay lixdaas shirar oo la xiriira habka Federaalka, doorka aay Dawlad Hoose ku leedahay nidaam Federaal ah iyo sida deg degta ah ee uu Gobolka Hirshabelle ugu baahanyahay xalinta khilaafaadka iyo dib u heshiisiin. Warbixintu waxay ku bilaabaneysaa falanqeyn kooban oo ku saabsan heerka uu geedi-socodka Federaalaynta waddanka haatan maraayo. Ka dibna waxay soo bandhigaysaa talooyin shan ah oo si gaar ah loogu soo jeedinaayo kuwa siyaasadda dejiya ha ahaadeena heer dowladeed ama heer caalami ah. Talooyinkaas waxa lagu saleeyay fikradihii iyo soo jeedintii wakhtigii shirarka dadka Hirshabelle laga soo uruuriyay. Talooyinkaas waxay kala yihiin sidan; 1) in la taageero sidii uu waddanka ugu hirgali lahaa nidaam Federaal ah oo loo dhan yahay lagana wada qeybqaato, 2) in la xaddido hab-dhaqanka Federaalka ee kor laga keenaayo, 3) in la dhiiri geliyo lahaanshaha Soomaaliyeed, 4) in la xaqiijiyo dhaqaalaha oo si cadaalad ah loo qeybsado, iyo 5) in wax laga qabto baahida loo qabo dib u heshiisiin Soomaaliyeed.

Cutubyada

	Nuxurka warbixinta	1
1	Gogoldhig	3
2	Taageeridda nidaam Federaal ah oo loo dhanyahay oo laga wada qeybqaato	5
3	In la xadido nidaamka Federaalka ah oo kor laga keenaya	6
4	In la dhiiri geliyo lahaansho soomaaliyeed	7
5	In la hubsado dhaqaalaha oo si cadaalad ah loo qeybsad	9
6	In wax laga qabto baahida loo qabo dib u heshiisiinta	10
7	Gunaanad	11
8	Talooyin loosoo jeedinaayo kuwa siyaasadda dejiya ee heer qaran iyo heer caalami	12

Ku saabsan qoraaga

Janel B. Galvanek waa sarkaamad sare oo ka tirsan hay'adda Berghof Foundation oo u xil-saaran maamulka mashaariicda gaar ahaan, barnaamijyada ku saleysan cilmi-baaritaanka isbadallada qalalaasooyinka. Labadi sane ee lasoo dhaafay Janel waxay maamulka u haysay mashruuca "Dhismaha Federaalka ayadoo loo maraayo wadhadalka Dawladaha Hoose" kaasoo laga fuliyay gobolka Hirshabelle. Waxaa kale oo aay hormuud ka ahayd mashruuca cilmi-baaritaanka ee "Si nabad ah in loo wada noolaado? Hab-dhaqameed iyo hab kale oo qalalaasaha lagu xalliyo", taasoo lagu falanqeyay sifooyinka iyo hababka aay u wada jiri karaan xallinta khilaafaadka ee dowlad ku saleysan iyo/ama mid aanan dhaqan ahayn oo dhinac ah, iyo mid dhinaca kale ah oo lagu saleeyay dadka deegaanka hab dhaqameedka aay qalalaasaha ku xaliyaan. Iyo in la baaro raadka uu wada-jirkaasi ku yeelan karo hababka xallinta khilaafaadka iyo natiijada. Janel waxay maareysay mashaariic wada-hadal oo heer sare ah oo aay ka qeybqaateen Gudiga Sare ee Nabadda Afghanistan. Waxaa kale oo aay cilmi-baare ka ahayd Mashruuc uu Midowga Yurub fuliyay oo marka lasoo gaabiyo la yiraahdo CORE (Cultures of Governance and Conflict Resolution in Europe and India). Mawaadhiicda aay Janel xiiseyso waxaa ka mid ah: Dadaalada ku aadan nabadda oo hoos laga soo dhiso, in dadka deegaanka ee aay khuseyso laga qebgeliyo badelidda qalalaasaha, iyo xiriirada ka dhexeeyo jilayaasha dowliga ah iyo kuwa aanan dowliga ahayn ee wakhtiyada colaada. Waxay diiradda saareysaa Africada Saxaraha ka hooseyso iyo Koonfurta Asia. Janel waxay shahaadada Masterka ah ku diyaarisay Jaamacadda Hamburg ayadoo ku takhasustay cilmi-baaritaanka nabadda iyo siyaasada amniga (Peace Research and Security Policy) iyo Master kale oo aay ka qaadatay Jaamacadda Georgetown University ee Washington, DC.

Qoraaga waxay Zaki Harare iyo Jan Schmidt ugu mahad-naqeysaa dib u eegiddii aay warbixintaan ku sameeyeen iyo talooyinkoodii qiimaha lahaa.

Si aad qoraalkaan u tixraacdo: Galvanek, Janel B. 2017. Wadhadaladda asaasiga ah ee Soomaaliyaa: Talooyin Federaalka ku saabsan oo aay dadka deegaanka qeyb ku leeyihiin. Berlin: Berghof Foundation. 2017. http://www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Other_Resources/SomaliaProjectReport_Somali/.First launch 22/06/2017.

1 Gogoldhig

Bishii August 2012 Barlamaanka Soomaaliyaa wuxuu meel-mariyay Dastuurka ku meelgaarka ah¹, kaasoo faraya (sameynta) nidaam Dowladeed oo Federaal ah oo Soomaaliyaa ka hirgalo. In kasta oo uu Dastuurka iyo Dowladdii ku meel-gaarka ahayd ee ansixisaba aay Beesha Caalamku taageertay ooy aqoonsatay, habkii looga heshiinlahaa Dastuurka qabyo-qoraalka iyo sidii barlamaan cusub loo dooran lahaa –tan loo yaqaano 2012 Road Map – ayaa aad loogu doodsanaa. Taas waxaa u sabab ahaa ayadoo uu muran ka jiray awoodda odayaal dhaqameedka iyo wufuuda nidaamka qeybta ka ahayd.² Waxaa intaa sii dheer, ayadoo dad mujtamaca ka tirsan aay u arkaayeen in nidaamka Federaalka sidiisaba yahay mid dhiblow ah. Dooda ah in la hirgeliyo Dowlad nidaam dhexe ah iyo in waddanka Soomaaliyeed nidaam Federaal ah laga dhiso waa mid soo jiidameysay laga bilaabo wakhtigii uu digaalki sokeeyo qarxay. Muddo sanada badan ah ayaa labada fikradood waxaa kala taageeraayay qeybo kamid ah beelaha Soomaaliyeed iyo sidoo kale qaar ka mid ah Dowladaha Gobolka iyo kuwa jiiraanka ahba. Aragtiyadaan kala duwan ee ku aadan nidaamka dowladnimo waxay horseeday loolan goboleed iyo tartan aragtiyo siyaasadeed. Waxaa lagu dooday in “dhibkaan aanan wali xal loo heli ee ku aadan nooca dowladeed” uu yahay kan asalka u ah dhibka Soomaaliyaa.³ Waxaa arimaha sii murjiyay waa “isburrinta gudaha ah wax ka tegid iyo mugdi”, waa sida uu Distoorka qabya-qoraalka ah ku sifeysanyahay⁴. Qeybo badan oo muhiim u ah nidaamka dowladeed ee Federaalka ah ayaanan si cad Dastuurka loogu qeexin. Waxaa ka mid ah qeybsiga awoodda Dowladda iyo canshuurta. Waxaa ka mid ah, sida Dowladda dhexe ee Federaalka ah iyo Dowlad-Goboleedyada xubnaha ka ah aay kheyraadka u wadaagayaan. Waxaa kaloo ka mid ah nooca iyo habka doorashooyinka iyo doorka qaban-qaabo ee aay dhaqanka iyo caadada leeyihiin.⁵ Wakhtigii qoraalkaan la sameynaayay, xaaladda dib u eegidda Dastuurka waxay ahayd mid dayacan, ayadoo habkii (dib u eegidda) oo in badan la daahiyay iyo ayadoo goaamadii Dastuurka wax ka badal loogu sameyay uusan Barlamaanku wakhtigii laga rabay fulinin laakiin taa badalkeedii August 2016 loo dib-dhigay. Taasoo ku aadan kalfadhigii labaad ee Barlamaanka Federaalka ah ee Soomaaliyeed, kaasoo bilaabay inuu shaqeyo deyrta 2016, ayadoo la sameyay Aqalka Sare oo ka tirsan Barlamaanka labada Aqal ka kooban. Sidaa daraadeed, waxaa jira wareer badan oo ku saabsan hab-sharciyeedka horay loogu soconkaro, ayadoo hadii wakhtiga xadidan ee dib u eegidda Dastuurka loo dhaga nuglaan weeya, aay meeshaasi saameyn sharciyeed yeelaneyso.⁶

Waxaa intaa dheer, fahanka fikradda guud ee Federaalka ayaa waxay ahayd – walina ilaa heer tahay –mid ku yar dhamaan dalka. Waxaa kaloo jira in fahamka qaldan ee laga haysta micnaha nidaamka Federaalka ah uu badanyahay. Xaqiiqada ah in aaysan jirin xaraf Af-Soomaali ah oo la micna ah kalimadda “federalism” ayaa xaaladda sii cakireysa. Gaar ahaan Gobolka Shabelada Dhexe, koox Berghof Foundation ka tirsan oo xagaagii 2015 qeymeyn halkaa u tagtay ayaa waxay ogaadeen in xarafka “federalism” uu yahay mid aay arima badan oo lagama hadlaan ah ku heereysanyihiin. Wadahadaladii aay muwaadiniinta la yeesheen waxay ahaayeen kuwo miro-dhal ah, marka aay iska ilaaliyaan isticmaalka xarafka (federal).⁷

1 Halkaan ayaa laga helaa: <http://hrlibrary.umn.edu/research/Somalia-Constitution2012.pdf>

2 Bryden, Matt 2013. *Somalia Redux? Assessing the New Somali Federal Government*. A Report of the CSIS Africa Program. Lanham: Center for Strategic and International Studies, p. 6.

3 Bradbury, Mark and Sally Healy 2010. “Introduction”, in Mark Bradbury and Sally Healy (eds.) *Whose peace is it anyway? connecting Somali and international peacemaking*. Accord, Issue 21. Conciliation Resources. p. 9.

4 Bryden 2013, op.cit., p. 19.

5 Stanley, Aaron, Paul Simkin, and Kirsti Samuels 2013. *Building from the Bottom: Political accomodation in Somalia at the regional and local levels*. Conflict Dynamics International, pp. 6, 8, 12.

6 Schmidt, Jan Amilcar 2017. “The Somali Constitutional Review Process. Taking Stock” in Constitutional Net. Halkaan ayaa laga helaa: <http://www.constitutionnet.org/news/somali-constitutional-review-process-taking-stock>. Halkaan ka fiiri akhbaar dheeraad ah oo ku saabsan dib u dhicidda hanaanka dib u eegidda distoorka, talooyinkii khubaradii u xilsaarneyd aay Dowladda u soo jeediyeen, iyo sida wakhti xaadhirkaam dib u eegiddii distoorka loo hilmaamay.

7 Mohamed, Abdi Noor 2015. *Building Federalism through Local Government Dialogue*. Unpublished assessment report. Berghof Foundation, p. 5. Available at: http://www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Other_Resources/Berghof_MS_Assessment_Report_Final.pdf.

Ilaa iyo markii Distoorka qabyada ah la meel mariyay, waxaa yareyd ka qeybqaadashada shabka ee habka federaaleynta ka iyo, ayadoo Dowladu aaysan dadaal badan ku bixinin sidii aay muwaadhiniinta ugu micneyn lahayd Federaalku wuxuu yahay, sideese uu nidaamkaan dowladnimo u ekaan karaa markii uu ugu dambeyn qaab Soomaali yeesho.

Xaaladaas, ayaay Berghof Foundation ku fulisay lix shir oo ka dhacay goboladii horaan loo oran jiray Shabeelada Dhexe iyo Hiiraan (bishii October 2016 ayaay goboladaasi midowbeen oo aay sameysteen hal Dowlad-Goboleed oo Hirshabelle la yiraahdo) dalladda mashruucii “dhismaha federaalka ayadoo loo maraayo wadahalada Dowladaha Hoose”. Shirarkaasi waxaa fududeeyay asaxaab ka socotay Berghof Foundation iyo kuwo kale oo deegaanka ka hawlgala. Shirarkaasi waxay qaateen lix casho oo aay qudbooyin iyo wada hadallo socdeen, ayadoo diiradda lagu saarayay sadex arimood oo mashruuca asaas u ahaa, kuwaas oo kala ah: 1) Federaal iyo nidaamka federaaleynta Soomaaliyaa. 2) Doorka Dowladda Hoose maadaamo aay tahay asaaskii federaalka. Iyo 3) Caqabadaha iyo fursadaha horyaala xallinta khilaafaadka iyo dib u heshiisiinta gobolka. 6o qof ayaa shir waliba lagu casuumay, halkaa oo dhamaan beelaha iyo jufooyinka gobolka dego aay wakiillo u joogeen. Waxaa kaloon ka marnayn kooxaha bulshada muhiimka

*“Fikirkaaga adaa iska leh
Anna keyga anaa sika leh
Federaal ma ku midownaa
Tuuganimo ma ka tagnaa,
been iyo qabyaalad?”*

(Ka qeybgale shirkii Jowhar, July 2016)

u ah sida odayaasha, dumarka, dhalanyarta, hogaamiyaasha diinta, ganacsatada iyo fanaaniinta / abwaanada. Shir kasto waxaa loo dhigay si waafaqsan dhaqanka Soomaaliyeed ayadoo aay la jireen oo aay qabanqaabinaayeen fanaaniin iyo abwaano, kuwaasoo gabay iyo heeso kaga qeybgalaayay.

Dadka mashruuca nagala hawlgalay ee deegaanka waxaa ka mid ah: Barayaal ka tirsan jaamacadda Puntland State University ee Garowe, SIMAD University ee Muqdisho, iyo University of Southern

Somalia ee Baydhabo, kuwaasoo takhasus iyo khibrad u lahaa mawaadhiicda gaarka ah ee mashruuca. Ayagoo ka jawaabaayay suaalaha iyo walaaca ka qeybgalayaasha iyo u fududeynta wadahalalo furan. Shirarku waxaa si wadajir ah u abaabulay qaar ka mid ah Dowlad-Goboleedyada ayagoo markasta kaga qeybgalaayay heer Gudoomiya Degmo iyo / ama Barasaab ku xigeen. Abwaano ayaa la casuumay si aay fikradahooda ugu cabiraan gabay soo koobaayo dhinacya qaar ama khuseyo mawaadhiicda shirka lagaga munaaqashooday. Maadaama uu shirku muddo lix casho ah socday, waxay ka qeybgalayaashu heleen wakhti balaaran oo aay isku muujiyaan si xur ahna ugu wadahaladan fikradahooda, aragtidooda iyo wixii walaac ah oo aay ka qabaan mawaadhiicda mashruuca. Kooxdii mashruuca waxay muujiyeen farxaddooda ku aadan sida firfircoonida iyo kartida ku dheehan ee aay ka qeybgalayaashu shir kasto uga muuqdeen. Intaa waxaa sii dheer, in ka qeybgalayaashu aay ku dhiiradeen kasii hadlidda mawadhiicdaan muhiimka ah iyo wararka kale (ee la xiriiro) markaay mujtamacodii deegaanka u tageen. Taasi waxay abuurtay faaidooyin muuqda oo suurta geliyay in mawdhuucyaddi iyo doodihii aay ka guuxaan maskaxda mujtamaca kuna sii faafo.

Intii aay shirarku socdeen, waxay kooxda Berghof ku dadaashay in aay xaliso wax kasta oo qalad ama isfahmiwaa ah oo ku saabsan fikradda Federaalka. Ula jeedadu waa in ka qeybgalayaasha lagu biiriyo aqoon iyo macluumaad asaasi ah oo ku saabsan nidaamka dowladnimo ee wakhti-xaadhirkaan wadanka laga hergelinaayo. Waa muhiim in aay muwaadhiniintu macluumaadkaan helaan si dadka degaanku aay suurtagal ugu noqoto ka faaideysi buuxo ee nidaamka Federaalka ah oo aay Dowladdana kula xisaabtamaan.

Ka doodidda arimaha maamulka waxay sare u qaadeysaa wacyi gelinta dadka ee ku saabsan mas'uuliyadda qaranka ka saaran, taaso isla mar ahaantiina muujineyso doorka aay dadku ka ciyaari karaan dib u dhiska maamullada hoose, ugu dambeyntiina habka nabadeynta. Kulamadii shirarka waxay si lixaad leh uga qeybqaateen fududeynta dhismaha Qaran iyo nabadeyn hoos laga soo unkay oo ku saleysan wada hadal iyo in fikradaha kale la ixtiraamo. Qeybaha xiga ee warbixintaan ayaa waxay qeexayaan mowdhuuyadii ugu muhiimsanaa ee aay muwaadhiniinta Soomaaliyeed Shirarkii Gobolka Hirshabelle ka jeediyeen. Fikradahaasi waxaa loo arki karaa kuwo noqdo nooc loo adeegsado ku hagidda Federaalka Soomaaliya si uu u hirgalo.

2 Taageeridda nidaam Federaal ah oo loo dhanyahay oo laga wada qeybqaato

Muwaadhiniinta Dowlad Goboleedka Hirshabelle waxaa shirarki kasoo jeediyeen fikrado kala dudwan oo kusaabsan micnaha Federaal iyo nidaamka maamul ee laga dhaxlaayo. Badankood fikradahii Federaalka laga sheegay waxay ahaayeen kuwo wanaagsan. Tusaale ahaan, Federaal waxaa lagu sheegay inuu yahay nidaam dowladeed oo “suurto gelinaayo wada noolaanshada bulshooyinka”⁸ kaasoo suurtagal ka dhigaayo in dad kala diin, dhaqan iyo qabiil ah aay si nabad ah meel ugu wada noolaadaan. Waa nidaam dadka ku mideeya dantooda guud oo horseedi kara nabad iyo horumar, iyo waliba dib u heshiisiin iyo isdhexgal. Si kastaba ha ahaatee, waxaa jiray qaar fikrad xun ka haaystay micnaha uu Federaalku wadanka u leeyahay. Waxay walaac ka muujiyeen sida nidaamka Federaalka ah “uu midnimada qaran u burburin karo” oo uu u sababi karo “góitaan gobolo qaar”, taasoo waddanka sii kala qeybineyso oo dagaal horseedi karto. Waxay muujiyeen cabsi ah in aay suurto gal tahay in nidaam noocaas ah uu waddanka gabal gabal u sii qeybinkaro. Dad qaar ayaa waxaa ka dhawaajiyeen in suurto gal tahay dagaalla aay sababaan xuduudyada u dhexeeyo Dowlad-Goboleedyada.

Hase yeeshee, intooda badan ka qeybgalayaasha shirarka waxay ahaayeen kuwo Federaalka dhanka wanaagsan ka eega oo u arko inuu yahay talaabo wanaagsan oo waddanka hormarineyso. Si kastaba ha ahaatee, waxaa muhiim ah in ogolaashahaasi uu yahay mid ku salaysan fikradda Federaalka laga aaminsanyahay oo ah inuu yahay mid horseedo nidaam dowladeed oo loo dhanyahay lagana wada qeybqaato. Waxaa loo arkay in sababtaasi aay tahay midda kaliftay in Dowladdu aay markii horeba nidaamkaan qaadata (“si loo dhiiri geliyo nidaam goaan-qaadasho oo hoos laga soo alkumay” iyo “Dowladda dadka loo soo dhaweyo”). Isla mar ahaantaa, taasi waxay shardi asaasi ah u tahay Dowlad Federaal ah oo guuleysata. Gaar ahaan talooyin munaasib ah oo ku aadan sidii loo heli lahaa Dowlad qeyb laga wada yahay loona wada dhanyahay ayaa shir kasta laga soo jeediyay. Qeybaha kale ee talooyinka waxaa ka mid ahaa, in dadweynaha aay ogolaadaan hab Federaal mideysan ah oo goaan-qaadashadu dumarka iyo dhalinyarta aay qeyb ku leeyihiin. Waa in sidoo kale, talaabooyin cad cad lagu dhaqaaqaa, sida in nidaamka saami-qaybsiga 4,5 lasoo afjaro⁹, iyo in tirakoob la sameyo oo doorasha cadaalad ah la qaado si Soomaalidu aay madaxdeeda si xur ah ugu doorata. Waxaa kaloo la codsaday in la helo aqoon dheeraad ah iyo tababarro ku aadan Federaalka, taasoo aan ku koobneyn masuuliyiinta iyo shaqaalaha Dowladda oo kali ah, lakin guud ahaan Dadweynaha ka siman. Waxaa jiray walaac aay ka qeybgalayaasha shirarka ka muujiyeen aqoon laaan guud oo Federaalka laga qabo taasoo horseedi karto fahan qaldan oo halis ah oo caqabad ku noqon kara hirgelinta Federaalka iyo sidoo kale nabad gelyada waddanka. Sidaa darteed, waa in la helaa tababar waafi ah, waci-gelin heer sare ah oo ku aadan nidaamka Federaalka Soomaliyeed. Taas oo lagu gaari karo ayadoo la abaabulo kulamo iyo shirar badan oo laga abaabulo degma kasta oo waddanka ka mid ah. Faa’idooyinka aay taasi keeni lahayd waxaa ka mid ah aqoon asaasi ah iyo sidoo kale in uu qof waliba dareemo ka mid ahaanta nidaamka Federaalka.

⁸ Bayaan kasta oo warbixintaan ku xusan oo la soo xigtay hase yeesha e aan la sheegin Meesha laga soo qaatay, waxuu cadeynayaa in bayaanku uu yahay hadal uu si toos ah u yiri mit ka mid ah ka qeybgalayaashii shirarkii lixda ahaa.

⁹ Habka 4.5 waa nidaam si dheeli tiran u matalaayo beelaha Soomaaliyeed. Tiri isku jin ah ayaa waxaa loo qoondeeyay mit kasta oo ka mid ah afarta beelood ee waaween. Qeyb barkeedna waxaa la siiyay beelaha yar yar iyo dumarka. Habkaan waxaa lagu isticmaalay soo xulidda ergadii ka qeybgashay shirarkii nabadda ee badnaa ee la qabtay sanadihii la soo dhaafay iyo sidoo kale Dowladihii ku meelgaarka ahaa, waana mid illaa iyo maanta la isticmaalo. Habkaan 4,5 ee awood qeybsiga waa mid aay wali Dowladdu ku tiirsantahay markii kuraas siyaasadeed la qeybsanaayo in kasta oo aay jirto diidma baahsan oo ka imaanaysa mujtamaca.

Ka qeybgalayaasha shirarka waxaa kale oo aay muujiyeen fikradahooda ku aadan faaidooyin nidaamka Federaalka ah uu dalka u keeni karo maamul qeyb laga wada yahay. Sida in dadku aay fursad u helaan ka qeybqaadashada geedi-socodka siyaasadda iyo in xukuumadda lala xisaabtamo. Faaidooyinka ayaa waxay horseedayaan isbadalladii loo baahnaa ee nidaamka Dowlad Hoose. Dad badan ayaa waxay ka hadleen sida xiriirka ka dhexeeya dadka iyo Dowladda uu uga sifoobay is-aaminaad darro, iyo sida aay u dareemeen tabar darida hayso maadaamo aaysan suurtagal ahayn in Dowladda lala xisaabtamo. Taa waxay horseeday in farqi muuqdo uu u dhexeeyo Dowladda iyo dadweyniha. Waxaa kale oo Shirarka lagu cadeyay in guud ahaan daku aay xiiseynaayeen habka ugu haboon in nidaamka Dowlad hoose oo Federaal ah loo dhiso. Waxaa kale oo aay (ka qeybgalayaashu) Meesha keeneen fikrada wanaagsan oo ku aadan sidii loo wanaajin lahaa calaaqaadka ka dhexeeyo dadka iyo Dowladda. Waxay si gaar ahaaneed u dareemeen si mas'uuliyiinta dowladda iyo shacabka aay kalsooni uga dhex abuuranto, waa in shacabka wada tashi lala yeeshaa siiba waxii asaga khuseyo, oo loo ogolaadaa in uu saraakiisha maamulka dowladda hoose si toos ah u doorto. Mid ka qeybgalayaasha ka mid ah ayaa wuxuu codsaday in dhismaha “dhaqan federal” oo Soomaaliyaa laga hirgeliyo, kaasoo ku saleysan is-fahan, is-kaashi heerarka kala duwan (ee Dowladda), isu dulqaadasho iyo ixtiraan fikradaha dadka kale iyo rabitaankooda.

3 In la xadido nidaamka Federaalka ah oo kor laga keenay

Hal su'aal bilowga shir kasta si joogta ah u soo noq noqoneysay ayaa waxaay ahayd: Sideebuu hirgelinta nidaamka Federaalka ah Soomaaliyaa ku yimid? Gaar ahaan, maxay madaxda Soomaaliyeed nidaamka Dowladeed ee Federaalka ah u qaateen? Qaar badan oo ka qeybgalayaasha ka mid ah ayaa waxay dhaleeceeyeen, damaca madaxda wadanka iyo sida aay u xukun jecelyihiin. Waxaay is weydiiyeen sida aay macquul u tahay in nidaam Federaal uu ku najaxo ayadoo aay jirto xaalad musuq, loolan awoodeed iyo qabyaalad. Xafiiltanka qabiil ee sii xoogeysanaayo iyo qalalaasaha ka dhex taagan Dowlad-Goboleedyada ayaa loo daliishaday caqabadaha horyaalo in la meel mariyo nidaam Federaal ah oo guuleysto. Gaar ahaan, Federaalkii ayaa waxaa si xun loogu adeegsaday awood qabiil markii aay qolooyin qaar sheegteen in aay Dowladda federaalka ah ayagu iska leeyihiin. Intaa waxaa sii dheer, waxaa jiro khilaafaad ka dhex oogan Dowladaha Federaalka qeybta ka ah iyo Dowladda dhexe siiba loolan awood sheegasho. Xaqiida waxay tahay, ayadoon wali si rasmi ah loogu heshiin qaab dismeedka Federaalka oo ku qotomo Dastuur Soomaaliyeed oo la tafatiray oo lagu ansexiyay afti dadweyne.¹⁰

Qaar badan oo walaacaan iyo khilaafaadkaan ka mid ah waa la yareyn kari lahaa hadii geedi-socodka Federaaleynta laga deyn lahaa in laga dhigo mid kor kasoo daadago sida aay hadda xaaladu tahay. Tusaale ahaan, nidaamka Dowladeed ee wakhti xaadhirkaan heer Gobol iyo mid Degmo ka jiro laguma sifeyn karo nidaam Federaal ah: Gudoomiyaasha gobolada iyo saraakiisha kale ee heer deegaan waxaa soo magacaaba Dowladda Dhexe halkii aay dadka deegaanka dooran lahaayeen. Tani waxaa loo arki karaa in aay (mas'uuliyiintaasi) yihii kuwo aay Dowladdu la xisaabtanto halkii uu la xisaabtan dadweyne ka jiri lahaa. Ayadoo waliba aay sida badan dantoodu tahay qancinta Dowladda halkii uu dadweynaha la xisaabtami lahaa.

Markii laga reebo Wadajir Framework¹¹ wax ka qeybgal dadweyna ah oo federaaleynta ku saabsan

¹⁰ Provisional Constitution of the Federal Republic of Somalia, Article 136(2).

aad buu u yaraa ama maba jirin. Xaqiiqdii, qeybo ka tirsan bulshada Dowlad Goboleedka Hirshabelle ayaa waxaa layaab ku noqotay markii kooxdii mashruuca Berghof daadihineysay aay bilaabeen in aay dadka weydiyaan fikradahooda iyo siday la tahay mowdhuuyada ku saabsan federaaleynta iyo Dowlad hoose. Waxaa

“Federaal waa sidii adiga oo gurigaaga dhisaneyso, maxaa yeelay lahaanshaha guriga, dhulka uu ku fadhiyo, xoolaha uu qofka guriga leh iska leeyahay, qaabka gurigaasi loo naqshadeynaayo iyo xubnaha reerka ee guriga ku nool intuba waay kala duwanyihiin.”

(ka qebgaleshirkii Jowhar, February 2016)

intaa dheer, in sameynta rasmiga ah ee Dowladaha Federaalka xubnaha ka ah oo ka dhashay deegaamo laisku daray ayaa loo fahmay inuu yahay hab kor laga keenay. Gaar ahaan qodobka 49 ee Dastuurka qabyo-qoraalka ayaa wuxuu sheegaa “Tirada iyo xuduudaha Dawladaha xubinta ka ah Dawladda Federaalka cusub waxaa go’aaminaya Golaha Shacabka ee Baarlamaanka Federaalka”¹² lakin sidoo kale, “laba gobol iyo ka badan ayaa ku midoobi kara Dawladaha xubinta ka ah Dawladda Federaalka iyaga oo go’aankooda xor u ah”¹³. In kaste oo isku darsanka loo qaabeyay si ikhtiyaari ah,

Dowladda Federaalka ah waxay dhabtii qasabtay gobolo la xulay in aay isku biiraan. Cadaadinta iyo amarrada kor laga keeno oo noocaas ah ee dhismaha Federaal lagu dhisaayo waxay meel uga dhacayaan nuxurka Federaalka. Waxaa kaloo jira walaac ku aadan hadii Federaalka si juujiub ah lagu dhiso ayadoon bulshada Soomaaliyeed ee heer gobol iyo heer degmo geedi-socodka aaysan ka qeybqaadanin, waxaa imaani doono isku dhac hor leh oo saameeya deegaamo horay u nabdoonaa.

4 In la dhiiri geliyo lahaansho soomaaliyeed

Sida aan kor ku soo xusnayba, ilaa iyo muddo dheer ayaa waxaa socotay doodka ah in aay Soomaaliyaa yeelato nidaamka Dowlad Dhexe, ama aay qaadato Habka Federaalka ah. Dowladda Itoobiya waxay taageersan tahay habka Federaalka ah, halka aay Dowladaha carbeed nidaamka Dowlad Dhexe taageersan yihiin. Taasi waxay xoojisay fikradda waddanka ku baahsan ee aay dad badan aaminsan yihiin in aay dad ajnabi ah arimaha gudaha ee Soomaaliyaa qas ka wadaan. Fikradaasi waxaa kale oo soo kiciyay arimo aay ka mid yihiin ciidamo ajnabi ah oo marar badan wadanka faragelin militari ku sameyay. Sidaa darted, mar kasta oo shirarka lagu falanqeyo dooda ah: maxaa loo qaatay nidaamka Federaalka in wadanka lagu maamulo, doorka aay gacanta shisheeya ku leedahay ayaa si is-dabajoog ah farta loogu fiiqaayay. Saameynta gacanta shisheeye ayaa waxay ka qeybgalayaasha qaar u arkaayeen wax wanaagsan. “Federaalku waa nooci ugu dambeyay ee wadamada dagaalada kasoo baxay” iyo “maxaa yeela, wadamada jiiraanka [Kenya iyo Itoobiya] Federaalka ayay qaateen”. Qaar kale (oo ka qeybgalayaasha ka tirsan) ayaa waxay Federaalka

¹¹ Wadajir Framework waa waa mashruuc kaamil ah oo aay hogaamiso Dowladda Federaalka ah ee Soomaaliyaa iyo wasaaradda gudaha iyo arimaha Federaalka ayadow hirgeliya Dowlad Goboleedyada. Ula jeedada mashruuca waa asaasidda Dowlada hoose oo shaqeynaayo oo leh maamul aay dadweynaha geedi-socodkiisu iska leeyihiin. Mashruucu shan qeybood oo kala duwan ayuu ka kooban yahay: 1) is aaminka oo dib loo xoojiyo, is dhex gal iyo dib u heshiisiin bulsho; 2) xoojinta iyo tayeynta jilayaasha maxalliga ah; 3) xaqiijinta in bulshadu aay ka qeybqaadato si aay u sameystaan dhismahooda maamul oo ku saleysan wada hadal bulsho. 4) Dhismaha iyo tayeynta saraakiisha maamul hoose; iyo 5) dhiiri gelinta nashaad wada hadal, rajo iyo suurtagalnimo. Wixii faahfaahin dheeraad ah eek u saabsan meel marinta iyo geedi-socodka mashaariicda, la xiriir Wadajir National Framework for Local Governance. 2015. Federal Government of Somalia.

¹² Provisional Constitution of the Federal Republic of Somalia, Article 49(1).

¹³ Ibid., Article 49(6).

ku sifeeyeen inuu yahay cadaw (“quwado shisheeye ayaa waxay doonayaan in aay Soomaaliya khalkhal ka abuuraa” iyo “waxay rabaan in aay Soomaaliyaa kala qoqobaan si aaysan wadamada jiiraanka ah hadidaad ugu noqonin”. Fikradahaaysi faragelinta shesheeye neceb marki laga soo tago, waxaa laisku raacay in qaadashada nidaamka Federaalka aay xaqiiqdii quwado ajnabi sabab u yihiin. (“quwado ajnabi ayaa Soomaaliyaa ku qasbay in aay Federaal qaadato” iyo “Federaal waa fikrad reer galbeed –dan gaar ah ayaa Soomaaliyaa ka leeyihiin dadkana wax dan ah kama laha”).

Sidaa darteed, in aay Soomaalidu iska lahaataa geedi-socodka federalaynta iyo horumarinta nooc Federaal Soomaaliyeed ah oo Islaamka iyo dhaqanka lagu saleyay ayay ka qeybgalayaasha shirarka u arkeen inay tahay arin muhiim ah, si uu Federaalka Soomaaliya uga hirgalo. Waxa si gaar ah loo xusay in aay Soomaalidu ayada la timaado dhaqaalaha iyo maal-gelinta habka federaaleynta halkii aay lacag ka qaadan lahayd deeq bixiyaal shisheeye. In kaste oo aaysan dhabti cadeyn sida Soomaaliya oo dagaalo iyo dhaqaalo xumi la daalaa dhaceyso aay nidaamkaasi kaligeed u maal-gelin karto, hadan fariintaasi waay caddahay in “aanan wax natiijo ah la gaari Karin illaa iyo inta aay Soomaalidu dhaqaala kooda ah ka isticmaalayaan.” Fikradda uu hadalkaasi hoosta ka xariiqayo waxaa weya in wadamada shisheeye ee qarashka dhiibaaya aay geedi-socodka Federaalka saameyn xun ku yeelanayaan, oo ay dhaqaalahaasi u isticmaalayaan in Dowladda Soomaaliyeed wixii la doono loo yeeriyo. Saameynta noocaas ah waa khatar siiba waddan aay horayba xaaladiisa xasaasi u ahayd oo uu shacabka Soomaaliyeed dareemaayay in faragelinta shisheeye aay wadankoodu aad u waxyeleysay, gaar ahaan wadamada jiiraanka ah oo aay u arkaan in aay yihiin kuwo aanan dooneyni inay arkaan Soomaaliya oo xoogeysato.

Qaar badan oo ka mid ah ka qeybgalayaasha shirarka ayaa waxay daliil ka dhigeen arinta Puntland iyo Soomaaliland oo tusaala u ah Dowlad Goboleedka aay xadidneyd gacanta uu shisheeyahu ku leeyahay. Labada gobolba sida runta ah waay ku yareed faragelin dibadda ah, Puntland iyo Somaliland labaduba waxaa ka jira nidaam Dowladeed oo hufan oo aay qalalaasaha ka dhaca yihiin kuwo xadidan. Soomaaliland, dib u heshiisiin balaaran oo 1990kii ka dhacday ayaa waxuu ku sifeysnaa mid aay dadka deegaanka iyo waddankaba iska lahayd oo lahaa sharciyad loona dhamaa” kaasoo markii dambe loo badalay dhismaha nidaam dowladeed oo guuleystay.¹⁴ Dowlad Goboleedka Puntland waxaa la asaasay 1998 markii aay shan gobol isku biireen ayadoo mar loo arkay in aay ahaan doonto Dowlad Goboleed ka tirsanaan doono Dowlad Soomaaliyeed oo Federaal ah.¹⁵ Illa wakhtigaasi, waxuu lahaa nidaam leh qaab dismeed Federaal ah oo shaqeynaaya. Natiijadaas waxaa la gaaray ayada ooysan jirin faragelin balaaran oo dibadda uga timaaday. Qaar badan oo ka mid ahaa Soomaalida shirarka Gobolka Hirshabelle ka qeybqaadaneysay waxay la ahayd in Soomaaliland iyo Puntland aay tusaale fiican u yihiin waxaa la gaari kara marka aay Soomaalidu gacanteedu wax ku sameysato oo aay mustaqbalkeedu ayadu qeexato ayadoy gacan shisheeye oo dhib wadato Meesha ka marantahay.

¹⁴ Ibrahim, Mohammed Hassan and Ulf Terlinden 2010. “Somaliland: ‘home grown’ peacemaking and political reconstruction” in Mark Bradbury and Sally Healy (eds.) *Whose peace is it anyway? Connecting Somali and international peacemaking*. Accord, Issue 21. Conciliation Resources. p. 76.

¹⁵ Ahmed, Ahmed Abbas and Ruben Zamora 2010. “Puntland constitutional review process” in Mark Bradbury and Sally Healy (eds.) *Whose peace is it anyway? Connecting Somali and international peacemaking*. Accord, Issue 21. Conciliation Resources. p. 91.

5 In la hubsado dhaqaalaha oo si cadaalad ah loo qeybsado

Mid ka mid ah go'amadii kasoo baxay doodihii lixda shir waxaa ka mid ahaa, in Dowlad Goboleedka Hirshabelle aaysan dan u ahayn helidda hab dhaqaalaha lagu qeybsada oo kali ah, balse waxaa taa la mid ah sameyn wadda cad oo ogalaaneysa in uu qeybsigu noqdo mid ku dhaca si sinaan iyo cadaalad ah. Baahidaan waxay ka timaaday caqabada badan iyo walaac aay Soomaalidu ka qabto dhaqaala qeybsiga ha ahaado heer deegaan ama waddanka oo idilba. Goblkii horaan loo oran jiray Shabeelada Dhexe wuxuu hodan ku yahay kheyraadka dabiiciga ah, maadaama uu maro wabiga shabeele kanaaladan uu biyaha kusoo rogo, kadibna lagu beero dalag kala nooc nooc ah. Gobolka waxuu ka mid yahay meelaha ugu badan ee xoolaha waddan lagu dhaqdo ayadoo uu waliba leeyahay xeeb dheer oo laga kaluumeysan karo.¹⁶

Ayadoo taa maskaxda lagu haysto, dadka reer Shabeelaha Dhexe waxay daneynayeen in aay wax ka ogaadaan sida dhaqaala qeybsiga ku saleysan nidaamka Federaalka ah uu shaqeyo. Siiba, marka qeybsiga khuseyo Gobollo uu kheyraadkooda iyo dhaqaalahooda kala sareeyo. Nasiib darro, Dastuurka si cad uma qeexaayo habka aay Goboladu dhaqaalaha u wadaagayaan, iyo sidoo kale Dowladda Dhexe iyo Dowlad Goboleedyada xubnaha ka ah. Qodobka 122 ayaa wuxuu sheegayaa “Mabaadi'da Guud ee Maaliyadda waxaa ka wada xaajoon doona Dawladda Federaalka iyo Dawladaha xubinta ah Dawladda Federaalka si waafaqsan qaab Dastuuri ah.”¹⁷

Guudn ahaan, waxaa la isla fahmay baahida loo qabo iyo faaidooying ku jira dhaqaalaha oo gobolada kale lala qeybsado (“si uu wax soo saarku u kordho”, si loo helo “is dhexgalka mujtamaca iyo midnimo”, si “loo dhiso isbahaysi la isugu kaalmeeya wakhtiyada masiibooyinka”, si “masuuliyadaha loo wadaago”, iyo si “aay u sameysanto awood dheeli tiran”. Ka qeybgalayaal badan ayaa waxay dareensanayeen in habka awood qeybsi ee loo yaqaano fiscal federalism uu yahay fursadda kali ah ee kheyraad si cadaalad ah loogu wadaagi karo ayadoo la eegaayo baahida degmo iyo deegaan kasto. Si kastaba ha ahaatee, isla wakhtigaa asaga ah ayaa dad badan waxay shaki ka muujiyeen sida loo meel marin karo looguna guuleysan karo nidaam cadaalad ah oo wax lagu qeybsado maa daamo aay beelo qaar deegaanka ku badanyihiin sida uu sheegayo nidaamka 4.5! Kaasoo ka qeybgalayaal badani ku tilmaameen in uu yahay xaq darro ku saleysan awood iyo sad bursi. Waxaa intaa dheer oo caqabad ah, ayadoo aaysan jirin hay'ado iyo nidaam leh maamul dhaqaale oo lagu kalsoonaan karo, shaqaalo leh awood iyo xirfad aay ku meel marin karaan kuna maareyn karaan nidaam dhaqaale oo Federaal ah. Shir kasto, waxaa mawaadhiicda lagaga doodaayay ka mid ahaa, canshuuraha la soo uruuriyo iyo kharashaadka heerka Dowlad ee ku shaqa leh. Sidoo kale waxaa jiray, doodo cad cad oo ku saabsanaa suurtagalnimada in la hubsan karo la xisaabtan Dowladeed marka la eego fiscal Federalism oo sheegaayo in la helo hay'ado ku shaqa leh ilaalinta hantida guud iyo ka hortagga musuqa, iyo waliba inay ansaxiyaan ooy meel mariyaan shuruucda uu Barlamaanka soo dejiyo iyo baahida loo qabo in Dastuurku aay ku cadaato habka dhaqaalaha loo wadaagaayo. Maadaama aay tahay mid ulajedooyinka nidaamka Federaalka uu yahay in dhaqaalaha si cadaalad ah loo qeybsado, waxaa muhiim ah in qeybsigaasi uu noqdo mid la damaanad qaaday si nidaamka Federaalku uu u guuleysto. Waxaase taa kasii shisheeya muhimadda ah in aay Soomaalidu fahmaan oo aay taageeraan nidaamka dhaqaala qeybsiga la hirgeliyay, maxaa yeelay, mowdhuuca dhaqaala qeybsiga deegaamada waa mid siyaasa ahaan Soomaalidu ku adag oo lala xiriiriyo cabashooyinka beelaha dhexdooda muddo dheer ka taagan. Waxaa khatar weyn ah hadii la meel mariyo mashruu dhaqaala qeybsi Federaal ah oo aay

¹⁶ Ministry of Interior and Federal Affairs 2015. Report on Middle Shabelle Wadajir Outreach Program. MOIFA, Federal Republic of Somalia, p. 15.

¹⁷ Provisional Constitution of the Federal Republic of Somalia, Article 122.

bulshada qaar u fahmayaan in uusan cadaalad ku qotomin, taasoo dhalin karto qalalaaso iyo dagaallo. Sida ugu wanaagsan oo loo xaqiijin karo in uu nidaamka qeybinta Federaalka ah uu dadka ka gadmo waa in bulshada lagala tashto aayna talooyinkooda si xur ah ugu dhiibtaan. Hadii bulshada nidaam lagu khasbo ayada oonan dadkii muhiimka ahaa ee degmo iyo gobol walba lala tashanin, waxaa dhacaaya in dadku aay nidaamka ku qanci waayaan. Shacabka waa in aay nidaamka ka arkaan cadaalad iyo sinaan. Hadii go'aan qaadashada bulshada qeyb laga siiyo, nidaamka taageero ayuu mujtamaca ka helayaa. Intaa waxaa sii dheer, dhaqaala qeybsiga waa in uu ahaadaa mid cad oo aanan mugdi ku jirin, ayadoo aay aad u fiicantahay in Distoorka Federaalka iyo kan Dowlad Goboleedkaba aay arintaasi si cad ugu qeexantahay.

6 In wax laga qabto baahida loo qabo dib u heshiisiinta

Fikradaha aay Soomaalida shirarka ka qeybgaleysay marar badan ka dhawaajiyeen oo ku aadan xiriirka ka dhexeeyo Federaalaynta iyo dib u heshiisiinta ayaa waxay ahayeen kuwo asal ahaan is burinaaya. Marka hal dhinaca laga eego, dad badan waxay la ahayd in nidaam dowladeed oo Federaal ah uu soo bandhigaayo fursad wanaagsan oo lagu xalliyo qalalaasaha wadanka ee mudada dheer soo jiidamaayay. Federaalaynta waxay keentaa waddo horay loogu socdo oo lagu xallin karo is aamindarri, kala shakiga iyo (dagaal) qalalaasaha bulshada dhex yaala. Sidaa darteed, waa in la qaataa lana taageeraa. Balse dhinaca kale, dad badan ayaa waxay muujiyeen in nidaam Federaal ah oo meelmarintiisa lagu guuleysto uu yahay mid aanan suurto galeynin, ayada oo aanan marka hore xall loo helin qalalaasaha muddada dheer bulshooyinka iyo beelaha u dhexeyay. Sida haboon “dib u heshiisiin gunta kasoo bilaabata” waa in la helaa ka hor intuuusan nidaamka Federaalka si dhab ah u shaqeynin, maxaa yeelay “ma jirto Dowlad ku shaqeyn karto xaalad qalalaase oo gaamurtay”. Sidoo kale, “dagaal joogta ah, qabyaalad, is-aamin darro iyo kala qeybsanaan, intaas oo dhan waa caqabada hor yaalo meel marinta bilowga ah ee dhismaha nidaamka Federaalka. Intaa waxaa sii dheer, dad badan oo ka mid ah ka qeybgalayaasha shirarka oo sheegeen in dib u heshiisiinta dhab ah aay suurto gal tahay markii la cirib tiro nidaamka saami qeybsiga ee 4.5 loo yaqaano. Waxaa xiisa leh, in labada fikradood ee is burinaayo oo ku saabsan hirgelinta Federaalka uu jiro wax aay ka siman yihiin. Kaasoo ah, in aay fahansanyihiin xaqiiqda ah in aaysan wadanka ka jirin dib u heshiisiin wax ku ool ah. Ama aaminsanow baahida loo qabo nabad iyo dib u heshiisiin ka hor nidaam Federaal ah oo guuleysta, ama in uu Federaalka dib u heshiisiin soo hoyn karo, waxaa xaqiiq ah in uusan wadanka ka dhicin wax dib u heshiisiin ah. Isla markaasi, shirar badan oo nabadeyn ahaa oo sanado badan Soomaalidu loo qabtay ayaa waxaa lagu xayeysiin jiray in aay dib u heshiisiin dhalin doonaan. In kasta oo aay doodo badan shirarkaasi kasoo bexeen, ma jiro mid ka mid ah oo “si buuxda uga hadlay cabashooyinka dhabta ah ee qofka iyo beelaha Soomaaliyeed.”¹⁸ Isku qasidda laisku qasaayo “dib u soo nooleynta Dowlad Dhexe iyo dib u heshiisiin guuleysata” ayaa waxay ahayd “khaladkii ugu weynaa ee aay keeneen dhex dhexeediyaasha caalamiga ah”¹⁹ muddadii aay dagaaldu Soomaaliya ka socdeen. Sida uu mid ka mid ah ka qeybgalayaasha shirarka u cadeyay, “dib u heshiisiintu ma aha koox yar oo hodheel ku kulmeen.”

¹⁸ Saalax, Warsan Cismann and Abdulaziz Ali Ibrahim ‘Xildhiban’ 2010. “Somali peace agreements: fueling factionalism” in Mark Bradbury and Sally Healy (eds.) *Whose peace is it anyway? Connecting Somali and international peacemaking*. Accord, Issue 21. Conciliation Resources. p. 32.

¹⁹ Menkhaus, Ken 2010. “Diplomacy in a failed state: international mediation in Somalia”, in Mark Bradbury and Sally Healy (eds.) *Whose peace is it anyway? Connecting Somali and international peacemaking*. Accord, Issue 21. Conciliation Resources. p. 18.

Waxaa arintii xiriirka ka dhexeeya Federaaleynta iyo dib u heshiisiinta sii adkeynaya, fikrado badan oo shirarka laga muujiyay oo Federaalka iyo geedi-socodka Federaaleynta ku eedeeyeen dagaalada cusub ee waddanka ku soo noqnoqonaaya. Sida dhabta ah, habka Federaaleyntu wuxuu ahaa mid sababa xasilooni daro xag bulsho iyo mid siyaasadeedba, wuxuuna kaloo horseeday khilaaf iyo qalalaaso la xiriirto xuduudaha iyo qeybsiga dhaqaalaha. Cododkaan waxay ku doodeen, in markii saa loo eego aay dhici karto inuu Federaalku qalalaasa ka dhex abuuri karo deegaamada jiiraanka ah, beelaha iyo bulshooyinka oo uu sababi karo (gacan ka hadal) iyo khilaaf. Waxaa xasilooni darida sii abuuraaya mowqifka Dowladda dhexe ee Soomaaliya taasoo inta badan loo arko in aay tahay mid qaabka Federaaleynta ku dhex wado haddidaad iyo hanjabaad.

“Dagaal wiil ayaa ku dhinto ee wiil kuma dhasho.”

(ka qeybgale shirkii Buula Burte, October 2016)

Ayadoo la tixgelinaayo qalalaasahaan dib kasoo cusboonaaday oo uu Federaalku sababay, ayaa baahida deg degta ah ee dib u heshiisiinta loo qabo waxay tahay mid leh muhiimad dheeraad ah. In kaste ooy jirto baahi weyn oo loo qabo xalinta khilaafaadka iyo in bulshada Soomaaliyeed nabad laga dhex dhaliyo. Ka qeybgalayaasha shirarka waxay ku rajo weynaayeen in dib u heshiisiin la gaari doono in kasta oo aay shuruud ku xirantahay. Ugu horeyntii, waxay sheegeen baahida loo qabo wadahadallo iyo doodo furan sida shirarka, Kulamadaas, ayaa waxay suurto gelin lahaayeen in loo isticmaalo meel aay dadka iska soo horjeedo la isugu keeno oo aay cabashooyinkooda ku soo bandhigaan oo aay isku fahmaan. Lakin hadana arinkaas waa in la siiyaa wakhti la siiyaa. Dib u heshiin guuleysatana laguma filan karo hal shir, lamana filan karo markii aay siyaasiyiinta beelaha matala heshiisyo saxiixdaan. Dib u heshiisiin noocaas ah waa in lagaga hadlaa heerkii aay markii horeba dagaalada ka qarxeen. Dhacdooyinka noocaas ah waa inay noqdaan kuwa intii macquul ah loo dhanyahay. Ayadoo aay ka qeybqaadanayaan dadka muhiimka ah oo saameynta ku leh guusha dib u heshiisiinta iyo dagaalada socdo intuba. Dadkaas waxaa ka mid ah; Odayaasha Soomaaliyeed, madaxda diinta, dumarka iyo dhalinyarta. In la taageero dib u heshiisiin loo dhanyahay waxay xaqiijineysaa wacyi gelinta oo sare u kacdo iyo sida uu mid ka qeybgalayaasha shirar ka dhawaaqiya in la dar dar geliyo “Kacdoonka nabadda”.

7 Gunaanad

Nidaamka federaaleynta ee Soomaaliya ka socdo, waxaa sadexdii sane ee lasoo dhaafay soo wajahay caqabada badan oo aay ka mid yihiin hirgelinti oo in badan lala daahay, khilaaf, xiisad ka dhextaagan deegaamada iyo Dowlad Goboleedyada iyo dadweyne shakisan. Habka Federaalka loo wado ayay ka qeybgalayaal badan ee shirarkii Hirshabelle waxay u arkeen in aay qasbayaan soona maleegeen siyaasiyiin Muqdisho fadhida iyo beesha caalamka halki uu noqonlahaa mid ku yimaado rabitaan shacab iyo codsi awood-baahineed ee heerka hoose ee maamul. Waxaa loo baahanyahay waa waddo lagu dejinaayo xiisadda jirto iyo in laga jawaabo rabitaanka iyo baahida dhamaan shacabka Soomaaliyeed. Xaqiiqada ah in Federaalku yahay eray shisheeya oo sidaa darded aay dad badni u fahmikaarin ayaa geedi-socodkii aad usii cakirtay. Si kastaba ha ahaatee, geedi-socodku wuxuu gaaray guulo waaweyn oo aay ka mid yihiin isku biiridda gobolada waddanka oo idil oo aay ugu dambeyntiina Dowlad Goboleedyo ku sameysteen. Waxaa kale oo ka mid ah asaasidda aqalka sare ee Parlamaanka iyo (tababarro iyo tayeyn badan kadib), siyaasiyiinti iyo maamuloyaashi oo mabaadida nidaamka Federaalka ah soo fahmaaya. Taa kadib, waxaa jiray talaabooyin muhiim ah oo la qaadi kari si loo xaqiijiyo in uu geedi-socodku ulajeedooyinkiisi u gaaro, oo loo hubsado ruuxdii Federaalka. Lixdii shir ee sanadkii 2016ki ka dhacay Dowlad Goboleedka Hirshabelle waxaa lagu soo bandhigay fursado qaali ah oo lagula hadlay lana dhageystay waddaniga

caadiga ah ee Gobolka. Gaar ahaan, walaaca aay habka federaaleynta ka qabaan iyo talooyin ku aadan siddii uu mustaqbalka u hirgelilahaa. Walaacaan iyo talooyinka ayaa waxaa lugu soo uruuriyay soo jeedinta hoos ku xusan ee ku socota kuwa siyaasadda dejiyo.

8 Talooyin loosoo jeedinaayo dadka siyaasadda dejiya ee heer qaran iyo heer calami

- ≡ **Nidaamka Federaalka ee wakhti xaadhirkaan Soomaaliya laga hirgelinaayo, waa in uu ahaadaa mid loo wada dhanyahay, lagana wada qeybgalo.** Wacyi-gelin bulsho oo ku aadan federaalka iyo tababarrada oo la kordhiyo, waxay asaas u tahay aqoon aay dadku u yeeshaan nidaamka Dowladnim ee lagu maamulaayo. Tani waxay noqoneysaa fursad aay dadku uga qeybqaataan nidaamka siyaasadeed, oo aay ku yeeshaan awood aay Dowladdu kula xisaabtamaan. Heer Deegan iyo mit Degmo, hadiiba aay xaaladda amni suurta geliso, dadka deegaanku waa in aay codeyaan oo aay masuuliyiintooda doortaan halkii aay Dowladda Dhexe u soo magacaabi lahayd.
- ≡ **Fahanka ah in nidaamka Federaalku yahay mid kor laga keeno, waa in la qirtaa oo la saxo.** Haddii nidaamka baahinta awoodda kor laga soo maleego, waxay meesha ka saareysaa mabaadidii iyo tiirirkii uu nidaamku ku dhisnaa. Dowlad Deegaamada hoose waa in aay Dowladda dhexe cod ku yeeshaan oo aay dhismaha Federaalka talo ku lahaadaan. Waxaa kale oo muhiim ah in qeybsika awoodda maamulka ee aay qeybsanayaan Dowladda dhexe iyo Dowladaha hoose ee xubnaha ka ah, uu sida uga dhaqsaha badan ku cadaadaa Distor la tafatiray. Waa in maamullada hoose ee heer Degmo aay qaataan waajibaadkooda iyo masuuliyaddooda ku aadan hab Federaal ah oo lagu tartamaayo.
- ≡ **Waa in la dhiiri geliyaa oo la taageeraa lahaansha Soomaaliyeed oo ku aadan geedi-socodka Federaaleynta.** Waxaa hubaal ah in taasi aay adkaan doonto in haddi micnaha LAHAANSHAHA SOOMAALIYEED loo fasirto in uu yahay balamaha oo laga soo dib dhaco iyo / ama saameynta beesha caalamka ee Soomaaliyaa oo la yareeyo. Isla mar ahaantaas beesha caalamku waa in aay ogaata fikradda xun ee laga haysto in aay Dowlada shisheeye arimaha Soomaaliyaa faraha kula jiraan. Hogaaminta oo aay Soomaali u badantahay waxay suurto gelineysaa nidaamka oo mujtamaca ka gadmo. Taasi waxay ku imaanaysaa ayada oo dhinacya badan laga hawlgalo, iyo ayadoo la maalgeliyo tayeynta Dowlad-Goboleedyada, degmooyinka iyo madaxda deegaamada halkii diiradda la saari lahaa ku dhegenaashada iyo saameynta iyo / ama kontoroolidda Dowladda Dhexe. Taas waxaa loo marayaa bulshada rayidka ah oo noqon karto buundo u dhaxeeyso madaxda siyaasadda iyo shacabka Soomaaliyeed.
- ≡ **Qeybin dhaqaalaha loo qeybiyo si xaq iyo cadaalad ah waa in loo maraa nidaam loo wada dhanyahay.** Maadaamo xoolo qeybsashadu aay siyaasa ahaan taha mid dhibkeeda leh oo waliba dhalisa cabashooyin beeled badan, muwaadhiniintu waa in aay taageeraan habka dhaqaalo qeybsi ee ugu dambeyntii lagu heshiiyo. Taageero shacab waxaa lagu helaa markii go'aan-qaadashda nidhaamka lagu hirgelinaayo loo wada dhanyahay. Taasna waxaa lagu heli karaa shirar war is-gaarsiineed iyo / ama ololo wacyigelineed oo aay muwaadhiniintu ku muujin karaan cabashada iyo talooyinkooda ku aadan dhaqaalo qeybsiga. Si is-fahan la'aan iyo xiisad colaadeed looga baaqsado, waa in uu habka

dhaqaalaha loo qeybsado ahaadaa mid aanan mugdi mugdi ku jirin oo ku cad siyaasadda Distor tafatiran.

- ≡ **Waa in si deg deg ah looga hadlaa baahida loo qabo in beelaha Soomaaliyeed dib-u heshiisiin loo sameeyo.** Tan waxay muhiim u tahay si loo habsado hirgelinta Federaalka iyo in la xadido khilaafaadka ka dhex dhalan karo nidaamka laftiisa. Waa in wakhti, dedaal iyo maalba la geliyaa sidii Soomalidu aay u heli lahaayd fursad kuwii aay cadaawaddu ka dhexeysay ee heer deegaan, degmo iyo bulsho ula fariisan kari lahaayeen oo la badalaa fikradda ah in uu jiro xal deg deg ah. Waa in dib u heshiisiin si tartiib tartiib ah loo raadiyaa ayadoo laga madax banaanyahay heshiisyada maqaarsaarka ah e ku saleysan arimo aan si dhab ah looga hadlin.